

TV ÇOCUK PROGRAMLARINDA BİÇİM, İÇERİK, İŞLEV VE 5-14 YAŞIN PROGRAM SEÇİMİ ÜZERİNE

Nilüfer ÖCEL*

Structure, Content and Function of the Children Programs on TV And The TV Program Preferences of 5-14 Ages

Children Programs on TV is an international topic discussed for many reasons from different aspects untill today. Since every society has its own structure, and expectations from younger generations, it is difficult to reach to an easy conclusion on this specific issue. Considering the situation as a neverending story, this paper is an attempt to outline the situation considering the television program preferences of 5-14 Ages. It important to emphase that children do not watch only the Children Programs on television therefore finding out what kind of programs they choose among tens and hundreds is also important. Judging the situation to find out as what is avilable for them and what could be produced regarding children would be equally difficult since we consider these preferences not as a list of preferences willingly made by children themselves within certain circumstances but as a list of availabilities and/or as adult preferences in general. Being their parents, relatives and dominators adults share the same environment and lead the preferences of children with or without considering their needs. In both cases the fact is that the children are watching and getting whatever they could get out of it. Now and in future, we may only lead them through their preferences if we can but can not make them change what they already had since the things they watched would be affecting them forever.

---

* Öğr.Gör.Dr., İstanbul Üniversitei İletişim Fakültesi

.....

Günümüzde tarih yazma, bildirme, özetleme, aktarma, kendini ifade etme, kendini kabul ettirme gereksinimleri, insanların sürekli olarak iletişimde ve bildirişimde bulunmaları gereğini ortaya çıkarmaktadır. Gerbner'in ileri sürdüğü gibi, günümüz bireyleri, yaşamları sürekli olarak çevrelerinde gördükleri, duydukları ile gelişen insanlar, sanal bir dünya içinde yaşayan bireyler olarak yaşamaktadırlar.¹ Çünkü, gerçek yaşam deneyimi olmadan elde edilen bu bilgiler aracılığı ile sanal bir yaşam deneyimi sahibi olmuşlardır. Günümüzde bunun en önemli temellerini TV ve bilgisayar ortamları oluşturmaktadır. Televizyon, uzun yıllardır gerek bireysel yaşamın bir parçası olarak, gerekse toplum yaşamının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin, birbirlerine başlarından geçenleri anlatmaları, deneyimlerini aktarmaları, nasıl gönderici için dayanılmaz bir gereksinim ise, benzer şekilde, başkaları hakkında bilgi sahibi olma, onların deneyimleri hakkında fikir edinme de alıcı için dayanılmaz bir gereksinim konumundadır. İnsanların bireysel deneyimlerini başkaları ile paylaşmaları bir yana, kendilerini gerçek yaşamda hiç olamayacağı kadar gerçek bir biçimde bir başkasının yerine koyarak, televizyondaki kahramanların yaşadıkları deneyimleri de kendilerinin deneyimi imiş gibi yorumladıkları görülmektedir. Bu ikinci el deneyimin oranı, bireysel deneyimden daha fazla görünmektedir. Bireyler, sürekli olarak kendilerinin ya da başkalarının başlarına gelenleri, filmlerde gördüklerini diğer insanlara anlatarak ve bu olayları tekrar tekrar yaşayarak televizyon yolu ile gönderilen iletinin yerleşikliğine ve devinimine katkıda bulunmaktadır. Bu durumda, herhangi bir bireyin düş gücü ürünü olan bir filmin, binlerce bireyin sanal yaşam deneyimi haline gelmesi söz konusudur. Bu aşamada bir başka etken de devreye girmektedir.

Dolaşan, dilden dile aktarılan bilgilerin, diğer bir deyişle sanal deneyimlerin yoğunluğu, bunların gerçekliğini etkilemektedir. Örneğin, filmlerdeki düş gücü örneklerine bakarak iki genç bir banka soymayı planlayabilmekte, ya da izlenen olumsuz filmlerin bir sonucu olduğu ileri sürülen suçlular, seri cinayetler işleyen katiller ortaya çıkabilmektedir. Gerçek yaşamda bu denli dramatik olaylarla karşılaşmak, her bireyin yaşayabileceği, ya da gerçekte yaşamak isteyebileceği bir deneyim olmadığından, bu deneyimin yalnızca sanal

ortamda tutulması ya da yalnızca orada yaşanması gerekmektedir. Toplumlar, deneyimlerin hangilerinin kendileri için daha önemli ve değerli olduğunu göz önünde bulundurarak bir seçim yapmaktadır. Kimi toplumlarda güncel ve kabul edilebilir olan bir deneyim, başka toplumlarda modası geçmiş ya da tabu konumundaki bir deneyim olarak görülebilecektir.

Toplumlar arasındaki bu görüş farkları, gelecek nesillerin nasıl yetiştirileceği konusunda da kendini göstermektedir. Gerek toplumsal yaşam tarzındaki farklılıklar, gerekse gelecekteki yaşam beklentileri, toplumların, yarınlara sahipleri olan çocuklar için yapılan programlarını etkileyen başlıca etmen durumundadır. Sıkça sözü edilen teknik ya da ekonomik olanaksızlıklar dışında, konu ile gerçekten ilgilenildiğinde ulusal ya da uluslar arası çözümlere ulaşılabildiği yadsınmaz.

Nitelikleri ve etkileri nedeniyle günümüzde TV yayınlarının incelenmesi son derece önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hem başlı başına bir konu olarak ele alınmakta, hem de diğer toplumsal olayları değerlendirmede araç olarak kullanılabilir pek çok değerli veriler sağlamaktadır. TV programlarının bireylerin yaşamına sanki gerçek bir yaşam deneyimi imiş gibi işlediğinin anlaşılması ile daha da önem kazanan bu tür araştırmalar, artan çocuk nüfusu nedeni ile gelecekte de tüm toplumların araştırma konuları arasında baş köşeyi tutacağı benzermektedir.

Çocukların ne izledikleri ya da gerçekte ne izlemeleri ve ne izlememeleri gerektiği konusundaki tartışmalar süre dursun, çocuklar, kendilerini hedefleyen programları ve bunlar dışındakileri izlemeyi sürdürmektedirler. Televizyonun ve televizyon filmlerinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi (psikolojik bozukluklar, öfke, kin ve düşmanlığın kışkırtılması, şiddet eylemlerine özentisi, düş kırıklıkları, kötü dil kullanımı, çocuğa uygun olmayan diğer eylemler) ile ilgili çalışmalar, araştırma yapılır ve bunların sonuçları dört bir yanda yayınlanırken, çocuklar adına olumlu olarak üretilen televizyon yayınlarının sayısı yine üç beşi geçmemektedir. Doğaları gereği izleme eylemini sürdürmek durumunda olan çocukların ise, yetişkinlerin kendileri adına gerçekleştirecekleri bu yeni ve olumlu programları bekleyecek sabırları yoktur.

Geçmiş yıllarda yaşanan savaşlar, ekonomik, sosyal ve politik sorunlar yüzünden azalan doğum oranının, belli ekonomik, sosyal ve

politik dengelerin kurulmasının da etkisi ile günümüzde İngiltere, Amerika, Fransa gibi batı ülkelerinde de hiç beklenmediği kadar artması ile çocuk konusu, yalnızca iletişim alanında değil, toplumbilim, dilbilim, eğitim bilimleri, ekonomi, ticaret, gibi hemen her alanda gündeme gelmiştir.

Çocuğun televizyonla ilişkisi açısından bakıldığında, bir yandan gitgide artan çocuk nüfusu, aslında TV programları arasında çocuk programlarının yayın oranının artmasını gerekli kılarken, diğer yandan bu oranın sürekli olarak düştüğü görülmektedir. Örneğin, 1996'da üç farklı yayın dönemi içinde ortalama olarak bu oranın aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir.²

KANAL	%
Kanal D	29.66
Kanal 6	10.66
Show	20.33
Star	16.33
TRT1	5
TGRT	7
ATV	11.66

Bu kanalların çocuklara yönelik yayınlarının oranı ortalama olarak %14.37 olduğu görülmektedir. Bu yayın oranlarının televizyonların kendi istekleri ve yayın politikaları gereği saptandığı ve yayınların, genel yayım akışı içinde yalnızca belli saatlerde odaklandığı göz önünde bulundurulduğunda, hemen hiç birinin çocuk izleyici gerçek anlamda hedeflemediği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, sanki yetişkinler çocuklara yalnızca kendileri için yayın yapılan saatlerde belli kanalları izlemelerini öngörmekte, diğer saatlerde yayınlanan programları izlememelerini buyurmaktadırlar. Oysa, çocuğun, yetişkin tarafından bu derece sınırlı bir izleyici konumuna yerleştirilmesi, zamanının neredeyse tümünü kendini geliştirmeye ve çevresini izlemeye ayırmış çocuk için oldukça anlamsız ve asla uyulamayacak bir durum sergilemektedir. 1996'dan bu yana değişen dengelerin ve yayın politikalarının çocukları daha da olumsuz etkilediği söylenebilir. Örneğin, üzerinden geçen zamana, artan teknolojik olanaklara ve iletişim yoğunluğuna karşın, 1999 yılında yukarıda adı geçen televizyon kanallarında yayınlanan programlar

içinde çocuk programları yalnızca % 6.4 yer tutmaktadır. Bu dönemde tüm kanallarda çocuk izleyicileri hedefleyerek yayınlanan toplam 571 programın, yalnızca 60'ının çocuk programı olduğu, 511'inin ise çizgi film olduğu gerçeği ile yüzleşildiğinde, çocukların TV izlerliği konusunda ciddi bir biçimde düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. TV Çocuk Programlarının oranının yalnızca %0.06'da kalması çok düşündürücüdür.

Bu sıkıntı, genelde diğer ülkelerde de karşılaşılan bir durumdur. Yurt dışındaki çocuk programları, geleneksel aile kanallarında yayın süresinin ortalama %10'unu kaplamaktadır. Örneğin, İngiltere'de BBC-1 yayınlarının % 12,6 sı, Danimarka Televizyonu % 9.8'ini, Finlandiya televizyonu da % 11,'ini çocuklara ayırmıştır.³

Bu durumda, çocuklar bir anlamda televizyon izlemediği varsayılan, izlese izlese çizgi film izler diye düşünülen varlıklar olarak konumlandırılmaktadırlar. Geçmişten bu yana, TV kanallarının belli süreler içinde yayın yapmaktan aşama aşama 24 saat yayına geçtikleri ve kanallarını bolca film ve dizi ile doldurdıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişim içinde de çocukları göz ardı ettikleri ortaya çıkmaktadır. Oysa çocuklar, iletişim araçlarının savunmasız ve sürekli izleyicileri konumundadırlar. Okula gitme yaşının altında olanlar, evde sürekli bir televizyon yayını ile başbaşa kalmakta, hatta okul öncesi eğitim kurumlarında bile programlı etkinliklerin belli bir bölümünü televizyonda çizgi film izlenmesi kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, çocukların tüm gün yayın yapan bir çocuk kanalına gereksinim duydukları bile söylenebilir. Ancak bu yayınların, yalnızca çizgi film izlemek gibi çocukları edilgenleştirici bir tekdüzeliğe olmaması, olumsuz psikolojik, toplumsal ve etik kavramlar içermemesi, çocukları şiddet ve benzeri olumsuzluklara yönlendirmemesi gerekmektedir. Daha çok eğlendirici, bilgilendirici olan, yaşam boyu anımsanacağı düşünilerek onları olumlu yönde yapılandırıcı programların yapılması ve yayınlanması gerekmektedir.

Televizyonda çocuk programı denildiğinde, izleyici olarak çocukların hedeflendiği, eğlenme, bilgilenme ve boş zaman değerlendirme amaçlarını üstlenen, genelde katılımcısı çocuklar olan programlardan söz edilmektedir. Bu tür programların hem ülkemiz hem de dünya televizyonlarında genel yayın akışı içindeki oranı oldukça düşüktür. Bunun nedenleri arasında, toplumda çocukların sürekli son planda tutulmasının sonucu olarak, TV kanallarının yayın politikaları ve

genel yayın akışı içinde de son hedefler içinde yer alması, hatta zaman zaman hiç yer almaması temel etken olarak görülebilir. Çocuk programları yapımcılarının karşılaştıkları teknik sorunlar ve bu programlara ayrılan bütçe sınırlamaları, sonuçta çocuklar için yararlı ve ilginç programların daha yapım aşamasında kısıtlanmasına yol açmaktadır.

Günümüz televizyon yayınları içinde, çocukların izlemekten asla vazgeçmek istemedikleri pek çok çizgi film ve çizgi dizi bulunmaktadır. Her biri nefeslerini tutarak bu çizgi kahramanları izlemekte, onlarla birlikte çeşitli maceralar yaşamakta, onların her kahramanlıkları çevrelerine, arkadaşlarına anlatılacak birer öykü oluşturmakta ve her eylemleri taklit edilmektedir. Ancak, çocukların tutkun oldukları, hatta düzenli olarak izledikleri bir televizyon çocuk programı yoktur. Çocukların gerçek anlamda yıldızlaştırdıkları bir çocuk imgesi de yoktur. Çocukların ise gerçek, etten - kemikten, hayranlık duyacakları, maceradan maceraya koşacakları, örnek alacakları bir kahramana o denli gereksinimleri vardır ki! Bu boşluk, günümüzde sayısı gitgide artan, model alınacak kahramanları çeşitlenen çizgi filmler ile doldurulmaktadır. Bunlar çocuğun alışık ve hazır olmadığı kavramlarla örneğin reklamlarla tanıştılabilmektedirler. Reklam destekli televizyon çocuk ve eğlence programları, izleyiciyi markaya, ürüne karşı ilgili hale getirmektedirler. Örneğin, Mickey Mouse, Ninja Kaplumbağalar, Action Man, Power Rangers, Pocemon ve Winnie the Pooh gibi çizgi film kahramanları oyuncak olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Çizgi filmdeki kahramanlarla duygusal ilişkiye giren çocuklar, başka tür oyuncakları asla kabul etmemekte ve bu ürüne mutlaka sahip olmak istemektedirler. Aynı noktada bir karşıtlık da ortaya çıkmakta, bu çizgi filmlerin içerikleri çocuklar tarafından genel dünya bilgisi olarak görülmeye başlanmakta, bu filmleri izlemeyen çocuklar, paylaşılan bu içerikten yoksunmuş gibi değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu içerik yoksunluğu, çocukların oyuncakları kullanımında da ortaya çıkmaktadır. Çizgi filmi izleyen ve oynadığı sahiplenen çocuk, o oyuncakın hangi toplumsal ve psikolojik özellikler ile donatıldığını, oyun içindeki hangi rolleri üstlendiğini bildiğinden, bu oyuncakı daha etkili bir biçimde ve istekle kullanabilirken, bu altbilgileri eksik olan çocuklar, oyuncakla yabancılaşmakta ve onu etkili bir oyun arkadaşı konumlandıramamaktadırlar.

Bugün çocuk programları, tüm dünyanın üzerinde durduğu bir konudur. Çocuk programlarının sorunlarını, geleceğini ve günümüzdeki durumunu tartışmak için 1995'te Melbourne'de bir çocuk programları zirvesi yapılmıştır.⁴ Zirveye 70 ülkeden 637 delege katılmıştır. Zirve sonunda tüm delegelerin oybirliği ile karar verdiği ve çocuk programlarının geleceği açısından büyük önem taşıyan bir çocuk televizyon programları bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesinin bir parçası kabul edilmiş ve sektördeki büyük firmalara bildirge dağıtılmıştır. Bu bildirmede çocuk programlarını yayınlayan hazırlayan ve destekleyen organizasyonların dikkat etmeleri gereken 7 prensip vardır. Bu prensipler, çocuk programlarının standartlarının belirleyen, onları değerlendirmeye yarayan prensiplerdir.

Çocuk Televizyon Bildirgesine göre, yapımcılar, çocuk haklarını, çocuk programlarında korumalıdır. Çocukları aydınlatmada, bilgilendirmede aşağıdaki prensiplere uymalıdır.

- 1. Çocuk programları yüksek kalitede olmalı, çocuklar için olmalı ve onları sömürmemelidir. Onları eğlendirmenin yanında fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerine yardımcı olmalıdır.*
- 2. Çocuklar kendilerini, kendi kültürlerini, kendi dillerini, kendi yaşam deneyimlerini televizyonda duyabilmeli, görebilmeli ve ifade edebilmelidir.*
- 3. Çocuk programları çocuğun kendi kültür geçmişine paralel olarak, onun başka kültürleri de anlamasına yardımcı olmalıdır.*
- 4. Çocuk programı içerik olarak geniş kapsamlı olmalı ancak şiddet ve cinsellik içermemelidir.*
- 5. Çocuk programları çocukların kolay izleyebileceği saatlerde olmalıdır.*
- 6. Çocuk programlarının iyi yapılabilmesi için gerekli mali destek sağlanmalıdır.*
- 7. Hükümetler, çocuk programlarını üreten ve dağıtan firmalar çocuk televizyonunun önemini kavramalı, çocuğu korumada ve desteklemede gerekli adımları atmalıdır.*

Bu çerçevede, TRT'nin büyük bir gayret gösterdiği ve 1997 Genel Yayın ilkeleri arasında çocuklara yönelik yayınların üretim ve yayınlama esasları ile ilgili bazı kıstaslar getirdiği görülmektedir.⁵

Televizyon Çocuk programlarındaki temel zorluklardan biri, programa sunucu, katılımcı ya da oyuncu olarak kullanılacak her karakterin, toplumun ve özellikle de çocuk izleyicilerin üzerinde psikolojik, sosyolojik ve eğitimsel açıdan yaratacakları etki ve bırakacakları izlerin göz önünde bulundurularak çok özenli bir düzenleme ve çekim yapılmasını ve her karenin çok büyük bir titizlikle incelenerek yayınlanmasını gerekli kılmıştır. Günümüzde, bilgisayar teknolojileri ile bu hassasiyet %100'e varan bir oranda sağlanabilmektedir. Teknik sorunlar ve ekonomik sorunlar bir anlamda aşılabilmektedir, ancak, başka sorunlar da vardır.

Sunucu ya da katılımcıların tıpkı bir yetişkin programındaki gibi iyi ve yerinde konuşması, bilgiler vermesi, eğlendirmesi, düşündürmesi, belli bir karizmasının ve sürükleyiciliğinin olması gerekmektedir. Çocukların bu tür programlara izleyici ya da katılımcı olarak katkıda bulunmaları çok zordur. TV stüdyolarının şehrin değişik bölgelerinde yer alması ve çocukların tek başlarına bu yerlere gidip gelememeleri ve başlarında onlardan sorumlu olacak, onları her an izleyip gözleyecek birilerinin bulunması gerekliliği gibi durumlarından dolayı, çocukların önceden planlanmış bir biçimde yetişkinler tarafından bu eyleme taşınması gerekmektedir. Bu durumda, bu tür bir programa katılım bir anlamda çocuğun değil, yetişkinin arzusunu yerine getirmiş olmaktadır. Zaman zaman televizyon kanallarının belli çocuk kurumları ve okullar ile yapmış oldukları anlaşmalar nedeni ile kurumlar tarafından gerçekleştirilen bu katılım eylemi de yine yetişkinlerin denetiminde ve onları arzusu ile gerçekleşmekte olduğundan gerçek anlamda bir çocuk katılımında söz edilememektedir. Daha katılım aşamasında karşımıza çıkan bu tür fiziksel zorlukların yanı sıra, daha önceden planlanmış, çocukların nerede oturacakları, nerede söz alacakları ve ne söyleyecekleri önceden belirlenen durumlar da göz önünde bulundurulduğunda, çocuk doğası gereği içinden geldiği gibi davranan ve konuşan bir konumdan çok, planlanmış bir biçimde rol yapan bir konumda olmanın psikolojik baskısını da duyarak böyle bir katılımdan alması gerekenden çok daha az bir coşku ve sevinç duyabilecektir. Özellikle olduğu gibi ve doğaçlama davranamamanın sıkıntısı yanında bir de yarışmalarda kaybetme ve kazanma gibi olgular da eklendiğinde, katılımcı çocuk için bu tür programların yararından çok zararından bile söz etmek durumu ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu bir yarışma ise, çocuk ya bilgisi ya da yeteneği ile tüm toplum önünde sınanacağından, bu tür bir başarı onu son

derece gururlandırıp mutlu ederken, bir başarısızlık durumu da onu yaşamı boyunca sürececek bir düş kırıklığına sürükleyebilecektir. Genellikle çocuklara yönelik programların neden çocuklar arası yarışlara dönüştürüldüğü pek bilinmemektedir. Çocukların doğaları gereği kendilerin bir başkaları ile karşılaştırma güduları, yetişkinler için çocukların yarıştırmaları amacına dönüşmektedir. Her ne kadar, programların sonunda, kazanmanın ya da kaybetmenin aslında önemsiz olduğu ancak, yarışmanın önemli olduğu söylene de, çocuklar açısından bu durum oldukça karmaşık ve ümitsizdir.

Şener, çocuk programcılığı ile ilgili araştırmaları biçim ve içerik olmak üzere ikiye ayırmanın olası olduğunu, biçim araştırmaları daha çok programların dizaynını, teknik yönünü ilgilendirirken, içeriklerle ilgili araştırmalarda televizyonun çocuklar üzerindeki etkilerini ilgilendirmekte olduğunu ifade etmektedir.⁶ Bugün çocuk programları ile ilgili üzerinde durulan noktalar göz önünde tutulduğunda, bu araştırmalara, çocuk programlarının salt işlevi ile ilgili bir değişkenin de eklenmesi gerektiği düşünülebilir. Her ne kadar işlevin biçim ve içerikten tam olarak ayırmsanması söz konusu olamasa da, zaman zaman işlevin biçim ve içeriğin önüne geçtiği çocuk açısından diğerlerinden farklı bir öncelik kazandığı, özellikle program seçimlerinin biçim ve içerik yerine işlev göz önünde bulundurularak yapıldığı görülmektedir. Çocukların kendilerine sunulan programların genellikle biçimsel ve içeriksel değerlerini göz önünde tuttukları, işlevsel özelliklerin ise program seçimi yapılması ile programı izlemeden önce, izlerken ve izledikten sonra kendini gösterdiği ileri sürülebilir.

Yine de biçimsel özellikler çocuklar açısından yadsınmamakta, zaman zaman işlevsel niteliklerin önünde bile değerlendirilebilmektedir. Örneğin, canlı yayında yayımlanan gruplar arası bilgi yarışmaları hem eğlendirme hem de bilgilendirme işlevini üstlenirken, aynı türde bir programın çizgi film biçiminde yayınlanması durumunda çocukların biçimsel olarak çizgi filme yönelmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu yüzden, çocuklara yönelik hemen her konunun çizgi film biçimine büründürülmesi, çağımızda neredeyse bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Normal karakterleri olan filmler ile çizgi filmlerin birleşimi filmler son zamanlarda oldukça gündemdedir. Bu haliyle gerçek yaşam ile sanal yaşam arasında bir gel-git de söz konusu olmaktadır. Mary Poppins, Rogger Rabbit, gibi, düştün gerçeğe gerçekten

düşe atlamalar içeren sinema filmleri olsa da bu olanak özellikle televizyon çocuk programlarında karşımıza çıkmakta, Fox Kids, Nickelodeon gibi kanallardaki çizgi filmlerde bu tür bir yaklaşım oldukça yaygınlaşmaktadır.

Çocuk programlarının çocuklara özel biçim özelliklerine sahip olması amaçlanmaktadır. Ancak, bu özelliklerin belirleyicilerinin de yine yetişkinler oldukları unutulmamalıdır. Yetişkinlerin genellikle kendi çocuk programı anlayışları ve beklentileri ile ilgili olarak gerçekleştirilen bu programların gerçekte çocuk gözü ile ne denli çocuksu olduğu da tartışmalıdır. Yetişkinin beğenerek izlediği, çocuklar açısından yararlı ve eğlenceli bulunduğu bir programı çocuğun beğenmemesi ya da sevensiz ve sıkıcı bulması, oldukça sık karşılaşılan bir durumdur.

Günümüzde, çocuk programları için bazı tekniklerin özellikle animasyonun kullanımı çocuk programları için kaçınılmaz duruma gelmiştir. Biçim konusunda yapılan araştırmalar, her yaş ve cinsteki çocukların nelerden hoşlandığını saptamaya yönelik olup, yaş ve ilgi arasındaki bağlantıları araştırmaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre örneğin, Anderson & Levin, aksiyoner, hareketli yapımların, özel efektlerin ve ses efektlerinin, kullanımının programı daha çok çekici hale soktuğunu, çocuklar tarafından daha çok beğenilen özellikler taşıdığını saptamışlardır.⁷

Şener, 1970'li yıllarda yapılan araştırmaların televizyon çocuk programlarının biçimsel özelliğinden bu programların içerik özelliklerine doğru kaymaya başladığını ifade eder. Bir başka deyişle içeriğin çocuğa etkisi gündeme gelmektedir. Bu arada araştırmaların yoğunlaştığı en belirgin alan da günümüzde üzerinde hala en çok tartışılan konu, "televizyonda şiddet" konusu olmuştur. Birçok kurum ve araştırmacı,⁸ televizyonda gösterilen şiddet ya da saldırgan davranışlarının etkisini araştırmıştır.⁹ Bir kısım araştırma da televizyonun cinsel dürtüleri erken uyardığı, çocukta cinselliği ön plana ittiğini göstermektedir.¹⁰ Bütün bu olumsuz yönlerinden dolayı TV ve televizyon programları, bir süre için çocuklardan uzak tutulan, denetlenen bir konumda kalmış, tüm çocuk programları için uyulması gereken pek çok kistas ileri sürülmüş, bunlara uymanın zorlukları nedeniyle çocuk programlarının hazırlanma ve yayınlanma oranı da düşmüştür. Çocukların izleyici konumlarının kısıtlanmasının yanı sıra, çocuğun oyuncu konumu da kısıtlama içine girmiştir. Pek çok ülkede, çocuğun kamera önünde bulunduğu saatlerin onun doğasına ve gelişimine

uygun olması, çocuğun kullanıldığı programın da çocuğa uygun içerikte olması gerekmektedir. Özellikle yurt dışında, çocuk programları için uygulanan kısıtlar, çocuğun kamera karşısında pedagoglar ve diğer uzmanlar eşliğinde ve ancak kısıtlı saatlerde bulunmasını zorunlu kıldığından bu tür programların süresi de diğerlerine oranla daha kısa olmaktadır ve pek çok ek bütçe içermektedir. Bu şartlar altında, çocukların yalnızca çocuk programları izlemekle yetinmeyerek, kendileri için planlanmamış programları da izlemeleri söz konusudur.

Çocuklar, henüz kendilerine özgü bir program oluşturma ve gerçekleştirebilme yetileri tam olarak gelişmediğinden, TV'de çocuk programları söz konusu olduğunda, çocukların üstlenebileceği kısıtlı birkaç işlev karşımıza çıkmaktadır.

a) TV karşısındaki izleyici çocuklar en geniş kitleyi oluşturmaktadırlar. Daha önceleri yalnızca edilgen izleyici konumunda tutulan bu geniş izleyici kitlesi, son zamanlarda moda olan bir biçimde etkileşimsel katılım olanakları ile harekete geçirilebilmekte bu şekilde hem izleyici sayısı hem de izlemenin etkinliği belli bir oranda saptanabilmektedir.

b) TV stüdyosundaki izleyici çocuklar, kurumlar ya da bireyler arası anlık ya da daha önceden planlanan katılımlarla daha geniş bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Televizyondaki programın canlı yayınlanıyor olması durumunda, TV stüdyosundaki izleyiciler de zaman zaman canlı katılımcı konumuna gelebilmekte, olabildiğince planlı olmasına karşın zaman zaman doğaçlama katılımlar da gözlenebilmektedir. Yine de genel olarak bu izleyici kitlesinin amacı TV programına etken olarak katılımcı olan diğer çocukları desteklemek, yüreklendirmek ve izleyici olarak olabildiğince eğlenmek olarak çizilmiştir denilebilir.

c) TV programının konduğu olan, yarışan ya da belli bir deneyim geçiren çocuklar. Bunlar, daha önceden belli sınamalardan geçirilerek özel bir rol üstlenmeyi hak etmiş çocuklardır. O program için, program süresince yıldızdırlar. Kazanan ya da kaybeden, yarışan çocuk işlevlerini üstlenmişlerdir. Her bir programda olabildiğince çok olmalarına karşın, en geniş kadro ile 12 ya da 15'i geçmedikleri görülmektedir. İzleyici çocukların desteklemeleri, özdeşleşmeleri beklenen, hareketleri büyük bir ilgi ile izlenen, beğenilen ya da eleştirilen kahramanlardır. Bu tür katılımcı çocukların başarı ya da başarısızlıklarının zaman zaman bireysel zaman zaman da kurumsal olduğu görülebilir. Her iki tür katılımda da bireysel olarak bilgileri, cesaretleri ya da yetenekleri

sınanan katılımcı çocukların sonuçta kendileri üzerinde olduğu kadar, stüdyodaki kısıtlı ve televizyon başındaki genel izleyici kitlesi üzerinde de etkileri söz konusudur.

d) Örnekleri çok kısıtlı da olsa, televizyon çocuk programlarını sunma görevi çocuk sunuculara verilebilmektedir. Bu durumda da çocuk, yetişkinlerin çizdikleri bir rol yapma durumu ile karşılaşmaktadır. Bunun dışında, bir de üstlendiği görevin teknik sorunları ile baş etmek durumundadır. Bu olgunluğa erişmiş, çocuk kitlelerini ardından sürükleyebilecek denli becerikli ve yaratıcı bir çocuk sunucusu olan bir program henüz çocukların karşısına hiç çıkmamıştır.

Lesser'e göre çocukların, TV programları açısından önemli olabilecek özellikleri şöyle sıralanabilir.¹¹

a) *Aynı anda birden fazla şeye ilgi duyabilmektedirler. Dikkatleri dağınıktır ancak, aynı anda pek çok şeyi de göz önünden bulundurabilirler.*

b) *Uzun süreli öykü ve iletileri kavrayamazlar. Kendilerine yöneltilen öykülerin ve iletilerin içinde anlık seçimler yaparlar ve kendi ilgi alanlarına girmeyenleri anlıklarında tutmazlar. Öykü ya da iletiler uzun olduğunda, yalnızca kendilerini ilgilendiren ya da etkileyen bölümü anımsarlar.*

c) *Verilen iletide önemli olanı önemsiz olandan ayıramama temel sorunlardan biridir. İzledikleri ya da izlediklerinden anımsadıkları içinde, neden-sonuç ilişkisini kuramaz, iyi-kötü ayırımı yapamazlar. Anımsananlar genellikle komik ya da etkileyici özelliği olan eylemlerdir.*

d) *Uzun süreli hareketsizlik içeren, içinde aksiyon olmayan, konuşma yüklü programlara ilgi göstermezler.*

e) *Derin anlam içeren soyut kavramlar bulunduran tümceleri anımsarlar ancak tam olarak anlayamazlar.*

Çocuk programı tanımı hemen hemen dünyanın her yerinde aynıdır. Örneğin, ABD'de FCC (Federal İletişim Komisyonu) çocuk programını şöyle tanımlamıştır. *Çocuk Programları: 16 yaş ve altındaki kişilerin, zihinsel, bilimsel, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayan onların eğitim ve bilgilerini artırıcı tarzdaki yayınlardır.* Yine bu tanımın sonunda bu çeşit programların daha çok çocuk izleyiciyi ekrana

çekebilmesi için mutlaka eğlendirici unsurlara sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.¹²

Çocuk programlarında içerik, çocukların bulunduğu evrelere göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin ilkokulda çocuklar, macera dolu programlara ve komedi türlerine ilgi gösterirken, okul öncesi dönemde çocukların ilgi gösterdiği, izlediği programlar, daha çok çocuklara yönelik canlandırma, hayvanlar, kuklalar bulunan öyküler şeklinde olduğu söylenmektedir.¹³ Çizgi filmler ise genellikle hemen her yaştaki çocuğun ilgisini çeken, beğeni ile izlediği programlardır.

Güler'e göre¹⁴ çocuk programlarının konu seçimi, çocuk programlarının ilke ve hedeflerine uygun olarak yapılmalıdır. Genellikle aile, ulus, doğa ve yaşama sevgisi, güzelliğe karşı bağlılık, sevecenlik, başkalarına karşı dürtüst, saygılı ve nazik olma geleneklere karşı bağlılık konuları üzerinde durulmalıdır. Deniz Güler'in tanımını yapıp çerçevesini belirlediği türdeki çocuk programlarına TV yayınları arasında hemen hiç rastlanmamaktadır. Bu nitelikleri taşıyanların da çocuklar tarafından izlenmediği bir gerçektir.

Güler, "Haber Programları"nı, çocuğun çevresinde, dünyada ve Türkiye'de meydana gelen olaylardan çocuğu ilgilendiren konuları, çocuksu bir biçimde ve çocuğun anlayabileceği şekilde anlatan programlar olarak tanımlamaktadır. Bu programlarda haberlerin yanı sıra Öğretmenler Günü, Yerli Mallar Haftası gibi belirli gün ve haftalar çocuk yarışmaları, şiir ve kompozisyon yarışmaları gibi olaylar da ekrana getirilebilmektedir. Bir başka program türü olan "Müzik Programları", çocuktaki müzik sevgisini geliştirici, çocuk koroları, çocuk şarkıları, bale gibi, ana teması müzik olan programlardır. Bu tür programlar, çocukta boş zamanlarını değerlendirmeyi, çocuğun belleğini geliştirmeyi ve çocuğun ruhsal açıdan rahatlamasını sağlamaktadır. Çocuklar için en önemli program türü olarak görülen "Eğitim Programları", temel amacı çocuklara bilgi vermek olan, genellikle bir eğitim programına bağlı konular içeren, okul derslerini destekleyici programlardır. Bu programların bir bölümü tümüyle okul derslerini içermektedir ve genellikle uzaktan eğitim amaçlı ya da örgün eğitime destek için kullanılmaktadır ve okul çağındaki çocuklara yöneliktir. Bazı eğitim programları da okul derslerinin dışında yaşamdaki olaylarla anlık öğrenmeyi sağlayıcı programlardır. Bunlar, daha çok okul öncesi çocuklara yöneliktir, bunlardan Susam Sokağı bu türe örnek gösterilebilir. Günümüzde aynı çizgiler doğrultusunda gerçekleştirilmiş

yerli programlarla karşılaşılsa da, bunlar genellikle yabancı yapım programlarıdır ya da uyarlamalardır. "Drama", çocuk programlarında karşımıza en çok çıkan, hatta çocuk programlarının temelini oluşturan türde programlardır. Çocuklara yönelik karşılıklı konuşmalara dayalı televizyon diline uygun bir düzende ya da tiyatro ve sinema yapıtı biçiminde özgün metne ve edebi yapıta dayalı hazırlanmış, dizi, tek oyun, skeç, belgesel veya çizgi film biçiminde oluşturulmuş programlar drama programlarıdır.

Biçim

Çocuk programlarının kendilerine özgü biçimsel nitelikleri bulunmaktadır. Bu özellikler iyi kullanıldığında program çocuklar tarafından daha çok beğeni ile izlenip daha kolay anlaşılabilir. Biçimsel özelliklerin hangilerinin daha etkili olduğu ve daha sonra anımsanabildiği özellikle belirlenmeye çalışılmış, bu konu ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar, pan, zoom, özel efektler, ses efektleri, fade, müzik gibi görsel ve işitsel üretim tekniklerini ele almaktadır. Örneğin, Anderson & Levin, Rubinstain gibi birçok çocuk program araştırmacısı değişik tekniklerin önemini bulgulamış ve vurgulamıştır. Televizyonda bu görsel ve işitsel kısımların ayrı ayrı özelliklerini oluşturan değişkenler bulunması oldukça güçtür. Çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, belirgin aksiyon ve ses özellikleri kullanılan sahnelerin daha kolay anımsandıkları uzun zamandan beri bilinen bir gerçektir. Özetle, araştırmaların tümünde çocukların dikkatini çocuk sesine, ilginç seslere, ses efektlerine verdiği, ani değişiklikler ve görsel hareketlilikle olumlu yönde ilintili olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁵ Ayrıca görsel özelliklerin sestten daha etkili olduğu kanıtlanmıştır.¹⁶

Biçimsel özelliklerin içerikten ve işlevden ayrı düşünülebilmesi aslında çok zordur. Çünkü belli birkaç tekniği geçmeyen biçimsel özellikler, yani filmin gösterimi sırasında ona eşlik eden yan etmenler, ne içeriği, ne de içerikteki eylem dizilişini etkileyebilmektedir. Yalnızca eylemlerin daha az ya da daha çok vurgulanışını hazırlamakta kullanılmaktadır. Çocuğun hem içerikten, hem de biçimden bunların gelecekteki işlevlerini de göz önünde bulundurarak bir anlamda bilinçli bir biçimde etkilendiği de bir gerçektir. Örneğin, bir kahramanın düşmanları ile çatışmaya girmesini konu alan bir çizgi filmi izlerken

çocuk, havada ve denizde de karada gidebildiği kadar hızlı ve etkili bir biçimde yol alan düşsel bir aracın yalnızca sağa-sola kayma, düşman saldırılarını karşılayabilme gücüne, yani olayın içeriğine değil, bu olayların kendisine nasıl aktarıldığına, önem vermektedir. Ateş ve bomba seslerine, bu arada takım arkadaşlarının birbirleri ile neler konuştuklarına, onların seslerindeki vurgulara da dikkatini vermekte, hatta aynı anda, kendi oyuncağı ile oynama şansı bulduğunda bunları nasıl tekrarlayacağını düşünmektedir. Burada, izleme anında bir model alma eyleminden de söz edilebilmektedir. Çocuğun model alması, bir yetişkinin model almasından farklı olarak onun kişiliği ile paralel bir biçimde gelişmektedir. Gerçek anlamda model almayı tanımlayabilmek de çok zordur: taklit, gözleme, kopyalama, rol yapma, sembolleştirme, somutlaştırma, ilişkilendirme gibi kavramlar bize yardımcı olabilir, ancak, çocuğun model alma eğilimi bunların hiçbiri ya da hepsi olarak tanımlanabilir. Kimi zaman anlık olarak gerçekleşen model alma eylemleri, daha sonraki zamanlarda, kalıcılaşarak kişiliğin bir parçası durumuna gelebilmektedir.

Şener, araştırmalara göre dört süreçten oluşan model almanın ilk süreci, ilgi sürecidir. İlgi ile modelin davranışları gözlemlenerek algılandığını söyler. İkinci süreçte, algılanılan şeylerin taklit edilebilirlik değeri sınırlanmaktadır. Bu süreç, anımsama ya da ilgiyi sürdürme süreci olarak adlandırılabilir. Üçüncü süreç, taklit sürecidir. Bundan önceki süreçleri tamamlayan çocuk, modelin davranışlarını yineler. Ancak bu yineleme çocukta taklidin bir davranış tarzı haline geldiğini, içselleştirmeyi göstermez. Bunun için davranışın sürekli yinelenmesi gerekmektedir. Burada, dördüncü süreç olan güdülenme süreci devreye girmektedir. Güdülenmeyle davranışın desteklenmesi, sıkça yinelenmesi ya da unutulması belki de engellenip söndürülmesi olasıdır.

Film İzleme Sıklığı

Çocukların TV izlerliği konusunda yapılan bütün istatistikler, çocukların okul yaşamının başından lise eğitimini bitirene dek geçen sürede okulda harcadıkları zamandan daha çok zamanı TV başında harcadıklarını göstermektedir. 1980'li yıllarda ABD'de A.C. Nielson kamuoyu araştırma şirketi tarafından bir çalışmada 2-11 yaş arası çocukların haftada 28 saat TV izledikleri saptanmıştır.¹⁷ Yine aynı

çalışmada 2-5 yaş arası çocukların 6-11 yaş arası çocuklara göre daha yoğun TV izledikleri anlaşılmıştır. Bu araştırmalar, çocukların okullaşma öncesi evde kaldıkları tüm süreyi ekran başında geçirdikleri biçiminde yorumlanabilir.

Medrick ve arkadaşları 1982'de Berkeley'de yaptıkları bir çalışmada da çocukların zaman kullanımlarının ne tür etkinliklere bölünmüş olduğunu araştırmışlar, ailenin çocuğun TV izleme alışkanlığına çok büyük etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.¹⁸ Genellikle sosyo-kültürel yapısında sorun olan ailelerin çocukları daha fazla TV izlemektedirler.¹⁹

Çocuklar, genellikle dikkatlerini oldukça zor toplayan ve uzun süre bu dikkat düzeyini koruyamayan bir yapıya sahiptir. Onların doğasından kaynaklanan bu durum, TV izlerliklerini de etkilemektedir. Ancak, yapılan araştırmalar, ilgi duydukları, beğendikleri ya da model aldıkları kahramanların öykülerini anlatan filmlerin çocuklar tarafından dikkatlerinde büyük gel-gitler olmadan izlendiğini ortaya koymaktadırlar. Çocuklar, en yoğun dikkatleri ile TV karşısında uzun süreli izlemelerde bulunabilmektedirler. Son zamanlarda ortaya çıkan "parçalı izleme" kavramının da çocuklar açısından çok önemli olduğu görülmektedir. Bu izleme biçiminde çocuk, tıpkı bir yetişkin gibi bir yandan TV izlerken, bir diğer yandan başka bir işle uğraşabilmektedir. Zaman zaman TV izlemek öylesine yaşamsal bir konuma girmektedir ki, çocukların ders çalışma, yemek yeme ve uyuma alışkanlıkları da televizyona bağlılık göstermektedir. Böylece, televizyon başında geçirdikleri süre içerisinde çocuklar, yemek yeme, oyuncak ile oynama, ödev yapma gibi başka tür etkinliklerle de uğraşmaktadırlar.²⁰ Çocukların tüm dikkatlerini verdikleri programların, genellikle, çocukları hedefleyen çizgi filmler olduğu düşünülmektedir. Çocuğun bir programı izlemeye başlaması, onun bu programı sonuna dek izlemesi ya da aynı ilgi ile izlemesi anlamına da gelmemektedir.

Film izleme sıklığının çocuğun modelleme yapması ile bağlantısı korkutucudur. Bir yandan, yanlış izlemeler yapan çocukların yanlış modellemeler yapabileceği gerçeğinden hareketle, çocukların fazla televizyon izlememelerinin daha iyi sonuçlar verebileceği ileri sürülmektedir.²¹ Öte yandan da, çocukların sürekli izleyebilecekleri çocuk kanalları yayına girmekte ve artık zararlı etkileri araştırmalarla kanıtlanmış bolca çizgi film ile çocuklar baş başa bırakılmaktadır.

Bugün dünyada belli başlı ABD kökenli Disney Channel, FCN (Fox Children Channel), Nicleodeon TV, TNT (The Cortoon Network) İngiltere kökenli TCC (Teenager & Children Channel), Alman kökenli Kinder Channel bulunmaktadır. Birçok ülkede de bu kanalların yayınları ile desteklenen küçük ölçekli ulusal kanallar bulunmaktadır.

Disney Channel, 1995'te ulusal yayıncılıktan uluslar arası yayıncılığa geçmiş, Mart 1995'te Tayvan'ta Nisan 1995'te RTL ortaklığı ile Almanya'da Ekim 1995'te de İngiltere'de yayına başlamıştır.²² Nickleodeon TV ABD'de 1979'dan 1993 yılına kadar ulusal yayıncılık yapmıştır.²³ 1993 yılında İngiltere, 1995'de Avusturalya ve Almanya, 1996'da Kuzey Avrupa ve Latin Amerika da son olarak 1997'de Türkiye'de yayına başlamıştır. Ayrıca birçok ülkede de ulusal yayın yapan kanallara çocuk programı sağlamaktadır. Şu anda 30 farklı dilde, 70 ülkede toplam 90 milyon haneye ulaşılmaktadır. Yayın yaptığı bölgelerde çocukların televizyon izleme zamanının %60'ını bu televizyon kanalı kapsamakta olduğu düşünülmektedir.²⁴ Nickelodeon, orijinal programcılıkta dünyanın en büyük üreticilerinden biridir. Yayınlanmakta olan çocuk programlarının % 74'ünü oluşturan 60 adet orijinal dizi üretmiştir. Bu alanda 100'den fazla programcılık ödülü almış, 20 kez ABD'de Parent's Choice ödülü almıştır.²⁵

Çocukların izledikleri programların çocuklara uygunluk derecesi bir yana, çocukların gerçek anlamda ne izledikleri, nasıl seçim yaptıkları ve bu seçimlerden ne derece etkilendikleri de son derece önemlidir. Çocukların biçime göre yaptıkları bir seçimi, programın işlevi ve içeriği söz konusu olduğunda değiştirdikleri gözlenmektedir. Örneğin, Olay ve Mesaj TV kanallarında yayımlanan bazı çizgi filmler kahramanların son derece yavaş hareket ettiği ve seyrek konuştuğu çizgi filmlerdir. Kanallar arasında dolaşıp kendilerine uygun bir kanal bulmaya ve uzlaşmaya çalışan çocuklar, bu kanala gelindiğinde çizgi film kavramı nedeniyle bir süre durmakta, ancak, bunun zevklerine uygun bir seçim olmadığı konusunda çok çabuk bir biçimde uzlaşarak kanal değiştirebilmektedirler. Bu nedenle, biçimin önemli bir öge olarak algılanmasının yanı sıra içeriğin ve işlevin de ayrı birer etken olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çocukların TV programları seçimi uzun zamandır inceleme konusu durumundadır. Bu konu ile ilgili olarak son veriler, AGB Anadolu'nun 1999 yılı programları ile ilgili verilerinden derlenmeye çalışılmış ve bu verilerin yorumlanması ile bir sonuca gidilmesi

planlanmıştır. Sağladıkları yardım ve verileri kullanma izni için kendilerine ayrıca teşekkür ederim. 1999 yılı içinde AGB'nin ölçümünü yaptığı 12 televizyon kanalında (ATV, BRT, KANAL 6, KANAL 7, KANAL D, KRAL, SHOW, STAR, STV, TGRT, TRT1, TRT2) toplam 8870 ayrı program yayınlanmıştır. Bu programların konularına göre dökümleri şu şekildedir.

Sınıf	Program Tipi	Sayı	Toplam
1	Çocuk çizgi filmleri	511	
1	Çocuk programları	60	571
2	Kültürel-Belgesel	509	
2	Kültürel-Sağlık/Hizmet/Eğitim	103	
2	Kültürel-Tarih/Edebiyat/Sanat/Film	75	
2	Kültürel-Skolastik Eğitim	13	700
3	Eğlence – Konserler	128	
3	Eğlence – Erotik	2	
3	Eğlence – Mizah	29	
3	Eğlence - Müzik Eğlence	273	
3	Eğlence - Talk Show	61	
3	Eğlence - Tiyatro / Kabare / Müzikal	26	
3	Eğlence - TV filmleri	41	560
4	Film - Yabancı Film	2925	2925
4	Film - Türk Film	2423	2423
5	Günlük magazinler	27	
5	Magazinler	68	
5	Haftalık Magazinler	28	
5	Kadın Magazinleri	40	
5	Gençlik Magazinleri	9	172
6	Haber / Bilgi / Yorum	5	
6	Haber / Bilgi / Ekonomi	31	
6	Haber / Bilgi – Toplantı / Tartışma	72	

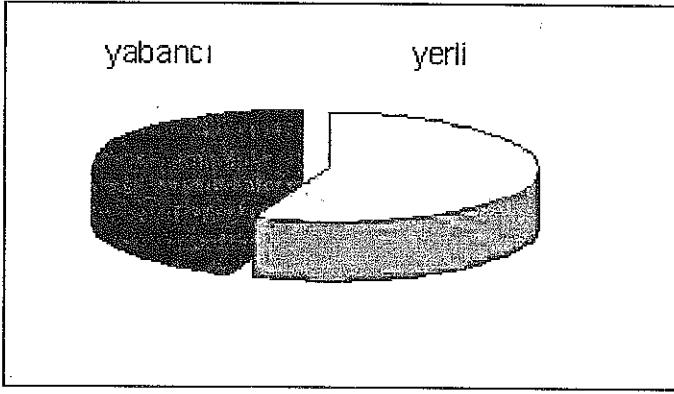
*İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ TV Çocuk Programlarında Biçim, İçerik, İşlev
ve 5-14 Yaşın Program Seçimi Üzerine*

6	Haber / Bilgi – Haberler	53	
6	Haber / Bilgi – Hava Durumu	275	
6	Haber / Bilgi – Politika	89	
6	Haber / Bilgi – Reality Show	12	
6	Haber / Bilgi – Spor Haberleri	53	590
7	Dini Programlar	98	98
8	Yabancı Diziler	184	
8	Yerli Diziler	286	470
9	Spor: Spor Olayları	274	
9	Spor: Spor Magazin	24	
9	Spor: Stüdyo Programları	63	361
Toplam	Toplam	8870	8870

Böyle bir çizelgeden çok değişik açılardan yorumlar çıkarmak olasıdır. Örneğin, programların türlerinden çok kapladıkları yayın alanları söz konusu edildiğinde, çocuklara yönelik yayınların aslında % 0.06 oranında yer kapladığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu tür çocuk programları çocukların ilgi ve dikkatlerini toplamadaki sorunlar yüzünden genelde kısa tutulmakta, 30 ile 50 dakika arasında yayınlanmaktadır. 1999 yılı içindeki sayılarının 60 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çocukların tüm yıl içi izlemelerinin yalnızca 3000 dakikayı geçmediği düşünülebilir. Bunun yanı sıra, çocuklar için kaçınılmaz programlar olarak görülen çizgi filmlerin genelde 15-20 dakikayı geçmediği düşünüldüğünde de tüm yıl içi çizgi film izleme süresinin 10220 dakika olarak karşımıza çıkması şaşırtıcı değildir. Bu durumda kabaca bir hesapla, çocukların 13220 saatlik yıl içi izleme süreleri ile günde ortalama 36 dakika televizyon izlemeleri söz konusu olacaktır ki, böyle bir sonuç, televizyonsuz aile çocukları dışında, her halde hiçbir çocuk için geçerli değildir.

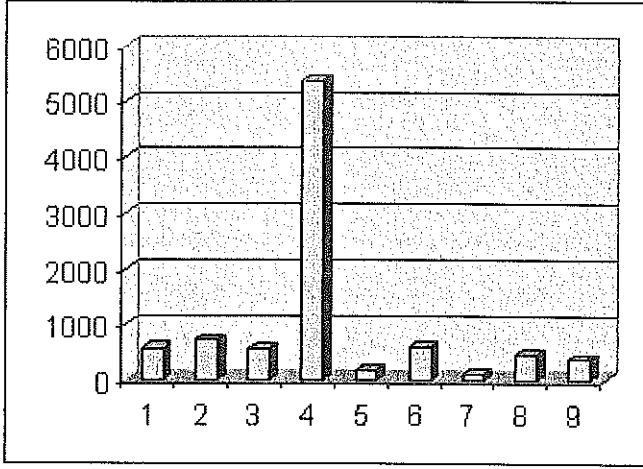
Böyle bir listede karşımıza çıkan pek çok değişik bulunmaktadır. Öncelikle, her bir program grubunun yayınlanan tüm

programlar içindeki oranı önemlidir. Yayınlanan programların arasında yerli yapımların oranı % 55.83 olarak saptanmıştır. Programın yerli ya da yabancı oluşu, programın izlenirliğini, özellikle yabancı dil bilme oranının az olduğu düşünülen küçük yaşlarda, oldukça etkilemektedir.

Yayınlanan yayınların çocuklara uygunluğu bir yana, genel yayın akışı içinde ne denli etkili oldukları da önemlidir. Bu gözle bakıldığında, yayınların genellikle, yayın süresi de uzun olan filmlerle desteklendiği görülmektedir.

*İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ TV Çocuk Programlarında Biçim, İçerik, İşlev
ve 5-14 Yaşın Program Seçimi Üzerine*

Çizgi-ocuk
Belgesel
Eğlence
Film
Magazin
Haber
Dini
Dizi
Spor

Çizelgeden de görülebileceği gibi, 1. yayın grubunu oluşturan çizgi film ve çocuk programları ile 2. grubu oluşturan belgeseller ve eğitim içerikli filmlerin çocuklara uygun içerik ve biçimde olduğu düşünülebilir. Bu programların oranı toplam programlar arasında oldukça az görünmektedir. 3. grubu oluşturan eğlence programlarının çocukların anlayamayacağı politik ve sosyal esprilerle dolu, içerik açısından kendilerine uygun olmayan nitelikler taşıdığı öne sürülebilir. 4. grupta yer alan ve çoğunluğu oluşturan TV filmleri, yerli ve yabancı filmlerin de bileşimi ile genel yayın akışı içinde oldukça geniş bir alan kaplamaktadır. Bunların yalnızca sayı olarak değil, yayın süresi olarak da diğer programlardan daha uzun olduğu düşünüldüğünde, filmlerin çocukların etkilendiği başlıca programlardan oldukları var sayılabilir. 5.

grubun magazin türü programları arasında yine çocuklara yönelik çok fazla eğitimsel ve etik bilgiler bulunmadığından, bu programların da çocuklara yönelik olduğu söylenemez. Gerek aile içi gerekse toplum içi güncelliğe verilen önemin artması ile 6. gruptaki haber türü programların bazı açılardan çocukların ilgi alanına girebileceği düşünülebilir. 7. grupta yer alan dini programlar ile TV filmlerinin kısaltılmış ve günlere bölünmüş biçimleri olarak kabul edilebilecek olan 8. gruptaki TV dizileri arasında da çocuğu amaçlayanların oranı yok denecek denli azdır. 9. grubun spor programları toplumda kimliği ve varlığı ile kendini kanıtlamaya ve bir yer edinmeye çalışan gençlerin odak noktasıdır denilebilir. Toplumsallaşma evrelerinin ilk yıllarında çocuklar, özellikle tuttıkları takımların gelişmelerini, yenilgi ve başarılarını kendilerinininkiler ile bir tutmaktadırlar. Bu genel türler arasında gerçek anlamda çocuklara yönelik çocuk programlarının azlığı, çocukların diğer programları izlemeleri gereğini gündeme getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çocukların hangi programları kendilerine uygun gördükleri önemlidir. Bu noktada şu açının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çocuklar, yapıları gereği, edimleri yetişkinlerin güdümünde olan varlıklar olduklarından, kendilerine ait bir televizyon aygıtları olmadığı sürece, yetişkinlerin seçtikleri programları ister istemez izleme durumundadırlar. Kumandanın çocuklarda olduğu durumlardaki seçimler ise, genellikle yetişkinlerin seçimlerinden farklı olabilmekte, kendi beğeni ve seçimlerini ön plana çıkarabilmektedirler. Aşağıdaki tablo, çocukların program seçimlerine eleştirel bir gözle bakabilmemize yardımcı olabilecek niteliktedir.

Yayınlanan 8870 programdan 1175'inin çocuklar tarafından hiç izlenmediği görülmektedir. Programların 3482'sinin çocuklar tarafından izlenme oranının % 1'in üstünde olduğu görülmektedir. Bu durumda 5389 programın çocuk izleyicilerinin % 1'in altında olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Yayınları ne denli çekici ve ilginç olursa olsun, hiçbir yayın kanalının tüm programlarının izlenmesi hedeflenemez. Kuramsal olarak her biri izleniyormuş gibi görülseler de bunların bazılarının izleyici sayıları % 1'in altında kalmaktadır. Üstelik çocuklar gibi ayrıcalıklı bir grup için yayın saatleri ve içerikleri uygun olmayan programların da izlenmeyeceği açıktır. Bu açıdan bakıldığında, çocukların bu 1175 programı neden izlemediğinin sorgulanması çok anlamlı olmayacaktır. Yine de, çocuk izleyicilerin hangi tür programların kaçta kaçını izlediklerinin bir ölçütü olarak aşağıdaki listeleme yararlı olabilecektir.

İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ TV Çocuk Programlarında Biçim, İçerik, İşlev ve 5-14 Yaşın Program Seçimi Üzerine

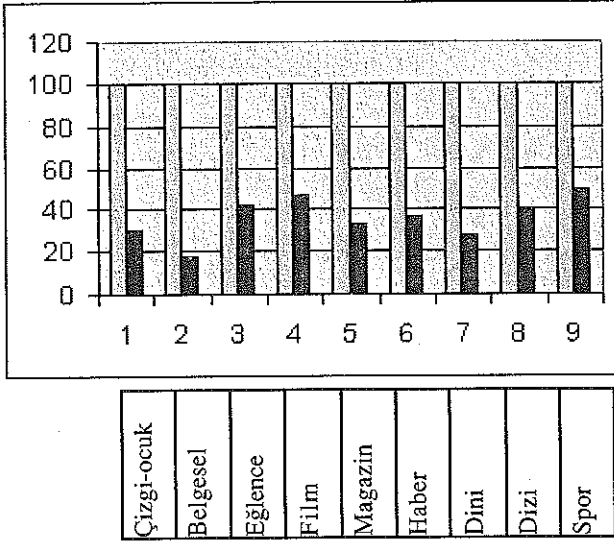
Program Grubu	Program Türü	Yayımlanan program sayısı	Hiç İzlenmeyen Program Sayısı	İzlenen Program sayısı	İzleyicisi %1'in üstünde olan program sayısı	İzlenme yüzdesi	İzleyicisi %1'in üstünde olan program oranı	İlk izlenme tercih sırası	İzleyicisi %1'in üstünde olan son izlenme tercih sırası
1	Çocuk çizgi filmleri	511	4	507	211	99.21	41.29	9	3466
1	Çocuk programları	60	--	60	11	100	18.33	514	3566
2	Kültürel- Belgesel	509	130	379	23	74.45	4.51	1112	3426
2	Kültürel- Sağlık/Hizmet/Eğitim	103	31	72	4	69.90	3.88	2319	3155
2	Kültürel- Tarih/Edebiyat/ Sanat/Film	75	29	46	2	61.33	2.66	2593	2607
2	Kültürel- Skolastik Eğitim	13	1	12	8	92.30	61.53	1033	2674
3	Eğlence - Konserler	128	38	90	26	70.31	20.31	412	3509
3	Eğlence - Erotik	2	--	2	--	100	--	5539	--
3	Eğlence - Mizah	29	--	29	20	100	68.96	6	3015
3	Eğlence - Müzik Eğlence	273	51	222	65	81.31	23.80	87	3477
3	Eğlence - Talk Show	61	7	54	19	88.52	31.14	354	3481
3	Eğlence - Tiyatro/Kabare/ Müzikal	26	1	25	10	96.15	38.46	234	3252
3	Eğlence - TV oyunları	41	--	41	28	100	68.29	109	3235
4	Film - Yabancı Film	292	657	226	818	77.53	27.96	15	3480

*İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ TV Çocuk Programlarında Biçim, İçerik, İşlev
ve 5-14 Yaşın Program Seçimi Üzerine*

4	Film - Türk Filmi	242 3	99	232 4	1553	95.91	64.09	5	3479
5	Günlük magazinler	27	2	25	8	92.59	29.62	1238	3361
5	Magazinler	68	7	61	27	89.70	39.70	24	3392
5	Haftalık Magazinler	28	--	28	16	100	57.14	989	3188
5	Kadın Magazinleri	40	5	35	12	87.5	30	924	3340
5	Gençlik Magazinleri	9	1	8	1	88.88	11.11	2879	7272
6	Haber / Bilgi / Yorum	5	--	5	3	100	60	556	1028
6	Haber / Bilgi / Ekonomi	31	1	30	3	100	9.67	2471	3065
6	Haber / Bilgi - Toplantı / Tartışma	72	7	65	12	90.27	16.66	865	3331
6	Haber / Bilgi - Haberler	53	7	46	14	86.79	26.41	485	3475
6	Haber / Bilgi - Hava Durumu	275	14	261	186	94.90	67.63	266	3476
6	Haber / Bilgi - Politika	89	10	79	9	88.76	10.11	1446	3329
6	Haber / Bilgi - Reality Show	12	2	10	5	83.33	41.66	313	2972
6	Haber / Bilgi - Spor Haberleri	53	1	52	33	98.11	62.26	161	3362
7	Diini Programlar	98	14	84	27	85.71	27.55	245	3360
8	Yabancı Diziler	184	27	157	40	85.32	21.73	323	3276
8	Yerli Diziler	286	16	270	169	94.40	59.09	11	3469
9	Spor: Spor Olayları	274	3	271	170	98.90	62.04	3	3478
9	Spor: Spor Magazin	24	7	17	9	70.83	37.5	368	3282
9	Spor: Stüdyo Programları	63	3	60	32	95.23	50.79	229	3212
	TOPLAM	8870							

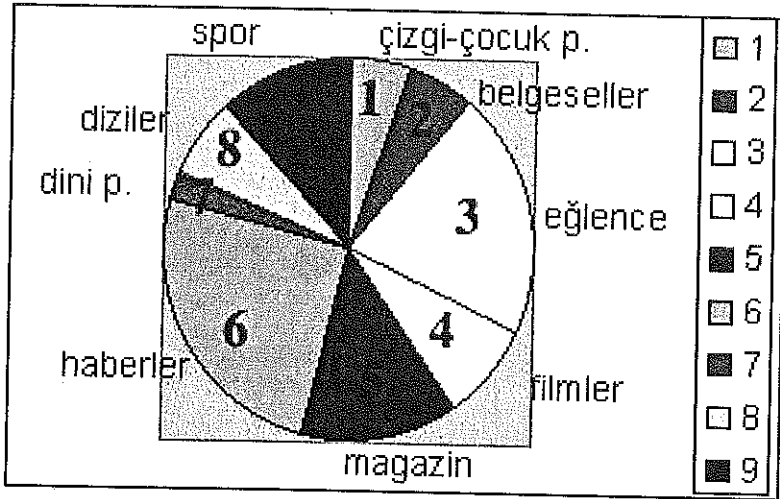

Yayınlanan programların ne denli izlendiği söz konusu olduğunda, televizyon programlarının izlenim oranları dağılımı şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yayınlanan çizgi film ve çocuk filmlerinin % 30'u, belgesel türü programların % 18'i, eğlence programlarının % 42'si, filmlerin % 46'sı, magazin türü programların % 33'ü, haber programlarının % 36'sı, dini programların % 27'si, dizilerin % 40'ı ve spor programlarının % 50'si 5-14 yaş çocuk grubu tarafından izlenmiştir.

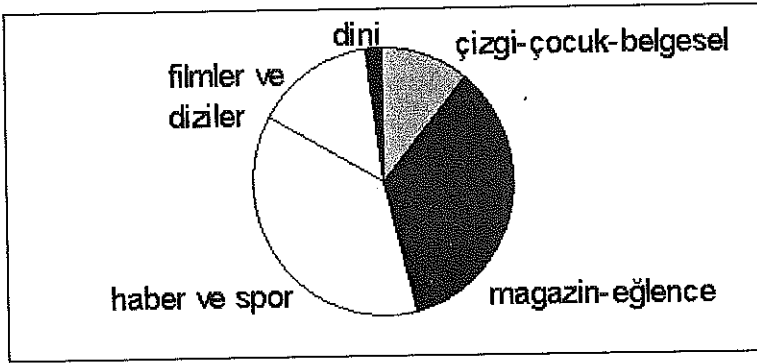
5-14 yaş grubu çocukların izledikleri programlar içinde program türlerinin birbirleri ile oranı söz konusu olduğunda aşağıdaki grafikte görülebileceği gibi bir durum karşımıza çıkmaktadır. İzlenen program türlerinin birbirleri ile oranı söz konusu olduğunda, en az izlenen program türü olarak karşımıza % 2'lik bir oranla dini programlar

çıkılmaktadır. Çocukları son derece etkisi altına aldığı düşünülen çizgi filmlerin ve çocuk programlarının çocukların izleme seçimleri arasında yalnızca % 5'lik bir alan kapladığı görülmektedir. Belgesel ve eğitimsel programların çocuklar için seçimi yalnızca % 6'lık bir oranda gerçekleşmiştir. Bunun % 0.92'sini belgesel filmler %5.14'ünü de İngilizce öğretim programları oluşturmaktadır. % 7'lik bir seçim oranı ile diziler ve % 8'lik bir seçim oranı ile filmler çocuklar açısından oldukça etkili olduğu düşünülen filmler grubunu oluşturmaktadır. 5-14 yaşın özelliği olarak karşımıza çıkan daha yüksek oranlar % 13 ile spor programları, % 14 ile magazin türü programlar ve % 20 ile eğlence programları olmaktadır. En çok izlenirlik oranı ise, % 25 ile haber programlarında görülmektedir.

Bir açıdan bakıldığında, çocukların televizyon karşısındaki zamanlarını gerçek anlamda kendi istekleri ile biçimlendirdikleri iddia edilemez. Yetişkinler ile birlikte TV karşısındaki yerini alan çocuk, genellikle hem çocuğa zaman ayırmayı hem de güncel kalmayı amaçlayan yetişkinlerin TV programı seçimleri ile yetinmek durumundadır. Örneğin, Türk aile yapısında TV haberlerinin son derece önemli bir yeri

olduğu, çocukların izlemelerine de etki edecek denli ortadadır. Genellikle kendi program seçimlerini ailenin diğer bireylerinin TV izlemediği zamanlarda yapma gereği, çocukların bu seçimi gerçekleştiremediklerinde de seçilmiş programlara istekli ya da isteksiz katılımları ile gerçekleşmektedir. Benzer biçimde genelde seçimini bayanların yaptığı magazin programları ve diziler ile erkeklerin spor programları seçimlerinin de çocuğu etkilediği düşünülebilir. Bir açıdan bakıldığında, çocuk TV program seçimleri, yalnızca çocuğun özgür iradesi ile yapılan seçimleri göstermez, ailede ne tür bir TV izleme alışkanlığı bulunduğunu da belgelemektedir. Daha genel kategoriler içinde düşünüldüğünde çocuğun televizyonu daha çok eğlenme ve bilgilenme amaçlı olarak kullandığı söylenebilir. Bilgilenme, hem genel yaşam deneyimini hem de eğitimsel açıdan bilgiyi içermektedir. Yine 5-14 yaşın dönem özelliği olarak çocukların kendilerini, değerlerini ve kişiliklerini oluşturmaya başladıkları, toplumsallaştıkları bir devrede televizyonu bu amaçlarla kullanmaları ve bu tür seçimler yapmalarının doğal olduğu düşünülebilir.

5-14 yaş çocuklarının neler izledikleri son derece önemlidir. Çünkü, bu yaşlar çocukta kişiliğin oluşumu açısından son derece önemlidir. Çocukların, TV izlerliğine yetişkinlerin düşündüğü gibi çocukça bakmadıkları, bunlara, kendi zihinsel, psikolojik, toplumsal özelliklerini de göz önünde bulunduran bir eleştirel bakış ile yaklaştıkları görülmektedir. Çocukluk yıllarında ne izlendiği, yetişkinlikte ne gibi zevklere sahip olunacağını bir göstergesi gibidir.

Bu yüzden, çocukların günümüzde ne izlediklerinin daha detaylı, daha irdeleyici bir gözle ve sürekli olarak denetlenmesi gerekmektedir. Bu hem günümüz çocuklarının bireysel yeteneklerinin ve algılarının ortaya çıkarılması ve güçlendirilmesi için gereklidir hem de geleceğe yönelik veriler sağlanması açısından son derece önemlidir. Gelecekte çocuk nüfusunun TV izlerliği konusunda karşılaşılabileceği sorunların önceden görülüp gerekli önlemlerin alınması olanağı bir yana, günümüz çocuklarına yeterli, yapılandırıcı, olumlu çocuk programları üretilebilme olanağı da değerlendirilmelidir.

¹ Gerbner, George, "The Stories We Tell", Kültür ve İletişim, Culture and Communication, Ankara, 1998, 1/1, s. 17-30.

² Yayın programları kanalların kendi açıklamalarından ve AGB-Anadolu verilerinden alınmıştır.

³ Deniz Güler, Eğitim İletişim Kurumu olarak çocuk TV 1991, s. 160-166

⁴ Children TV Charter, <http://biz.map.com/wstv.html>

⁵ **TRT 1997 Genel Yayın Planı'nda çocuklara yönelik programlarının hedeflerini şöyle sıralamıştır:**

- a. Çocuğun Atatürk ilke ve inkılaplarının temel unsurlarını kavramasına
- b. Çocuğun dil yeteneğinin gelişmesine, Türkçe'yi doğru ve güzel kullanmasına
- c. Çocuğun yurdunu, milletini ve tarihini tanımasına, yurt, millet ve bayrak sevgisi ile vatandaşlık bilinci kazanmasına, milli kültür değerlerimizi benimsemesine
- d. Toplum içinde farklı cins, yaş ve kültürlerin olabileceği düşüncesinden hareketle, insanların birbirini anlayarak bir arada yaşama, üretme, paylaşma alışkanlıklarının geliştirilmesi ve medeni katılımcı yeteneklerini sergileyen, özgüvenini kazanmış, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma fikrini benimsemiş, sorumluluklarının ve haklarının bilincinde olan bireyler olarak yetiştirmesine,
- e. Çocuğa aile ve toplum içinde yeri ve değeri olduğu şuurunun verilmesine, kendisine ve çevresine olan güveninin pekiştirilmesine, sağlıklı ana, baba, kardeş, yakın akraba ve yaşlılara sevgi ve saygının bir görev olduğunun benimsetilmesine çocuğun kişilik ve ahlak gelişimi konusunda eğitilmesine,
- f. Çocuğun yanlış beslenme alışkanlıklarından kurtulması, sağlığının korunması, temizliğe dikkat etmesi, kaza ve tehlikelerden korunabilmesi yolunda bilgiler kazanmasına,
- g. Çocuğa tasarruf ve bilinçli tüketim alışkanlığının kazandırılmasına,
- h. Çocuğun zihinsel, duygusal, bedensel yönden yeni kavramlar ve davranışlar kazanmasına, bilgi edinme kaynakları ve yolları konusunda aydınlatılmasına ve çağdaş dünyaya uyum sağlanmasına,
- i. Sporun, çocuk gelişimindeki yerinin ve öneminin belirtilmesine,
- j. Çocuğun serbest zamanlarını faydalı ve verimli bir biçimde değerlendirmesine, yeteneklerinin ortaya çıkmasına
- k. Çocukta çevre bilincinin oluşmasına, çocuğun tarihi ve doğal çevre ile kültür varlıklarını sevmesine ve çocuğa koruma duygusu aşılanmasına,
- l. Çocukta okul, kütüphane ve kitap sevgisinin geliştirilmesine

- m. Çocuğun güzel sanatlara yönlendirilmesine ve müzik zevkinin geliştirilmesine,
n. Yurt dışında kesin dönüş yapan işçi çocuklarının ve Türkiye'de yaşayan soydaş çocuklarının ilköğretim şartlarına uyumlarının kolaylaştırılmasına,
o. Çocukta bilimsel düşünme yeteneğinin geliştirilmesine planlı, programlı ve ekip çalışmalarına yatkın olarak yetiştirmelerine yardımcı olacaktır.

TRT 1997 Genel Yayın Planında çocuklara yönelik programlarının ilkelerini şöyle sıralamıştır.

Programlarda konu, zamanlama, sunuş ve biçim bakımından çocuğun yaşı, dikkat süresi, öğrenme düzeyi, yaşadığı bölge özellikleri ve diğer gelişim özellikleri göz önünde bulundurulacak, dramatize bölümlerine ağırlık verilecektir.

- a. Türkçe'nin doğru kullanılmasına ve anlaşılır olmasına dikkat edilecektir.
b. Çocuğu ruh sağlığını bozacak ve kişilik gelişim üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek, sebepsiz korkular ve çelişkili duygular yaşatabilecek anlatımlara, çocuğu şiddete özendiren, şiddeti temsil eden kişileri kahraman gibi gösteren yapımlara yer verilmeyecektir.
c. Çocuğu karamsarlığa, edilgenliğe, bencillığe ve çıkarıcılığa yöneltecek türde imajlardan kaçınılacak, bireysel sorumluluk duygularını ve kalımlarını artıracak, düşündürücü, yeteneklerinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayacak programların yapımına ve yayımına öncelik verilecektir.
d. Programlarda örnek aile yaşantıları canlandırılacak, çocukların aileleri dışında bir hayat yaşamaya özendirmemesine özellikle titizlik gösterilecektir.
e. Çevre ve beden temizliğiyle ilgili spottara yer verilecektir.
f. Çizgi film ve dramaların seçiminde çocukların terbiyesi ve zihinsel gelişmesindeki olumlu rolü dikkate alınacaktır.
g. Çocuklarda okumaya özendirici, Türk çocuk edebiyatını tanıttıcı programlara ağırlık verilecektir.
h. Oyunun ve oyuncuğun, çocuğun kişilik ve beceri yeteneklerinin gelişmesinde önemli rolü olduğu göz önünde tutulacak, programlarda bu unsurlardan faydalanılacak, eğlenerek öğrenme eğitme biçimindeki uygulamalara ağırlık verilecektir.
i. Çocuk programlarında toplumumuzun ortak özellikleri, davranış biçimleri, dini inanışları, gelenekleri ve değer yargıları göz önünde bulundurulacak, yabancılaşmalarına sebep olacak programlardan kaçınılacaktır. Aynı ilke çocuklar için alınacak yabancı dizilerin seçiminde de gözetilecektir.
j. Programlarda kullanılan kliplerin seçiminde ayrı bir özen gösterilecektir. Çocuklara yönelik programlarda (psikolog, pedagoğ, gibi) uzman kişilerle anne ve babalardan yararlanılacak, çocukların hak ve sorumluluklarını bildiren spot ve dialara yer verilecektir.

⁶ Şener, Cüneyt, "TRT ve Tecimsel Televizyonlarda Çocuk Programları", İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Radyo-TV ve Sinema Bilim Dalı, İstanbul, 1997, s. 1

⁷ Anderson, D.R. & Levin, S.R., "Young Children's Attention to Sesame Street", Child Development, 1976, V47, s. 806-811

⁸ Bandura & Walters 1963, Stain & Friedrick, 1972, Peshback & Singer, 1971, Comstock & Rubinstein ve diğerleri

⁹ Comstock George, Hae-Jung Pail, Television and Children: A Review of Recent Research, An Information

- Analysis Product, Clearinghouse on Information Resources Syracuse, University, Syracuse, New York, 1987
- ¹⁰ Yavuzer, Haluk, Çocuk Psikolojisi, 1996, s. 234-240
- ¹¹ Lesser, G.S. Children and Television Random House, New York, 1974
- ¹² Neat, J. Friedman, 1997, <http://www.Commlaw.com/peper/memos/Broadcast/children.htm>
- ¹³ Yavuzer, Haluk, Çocuk Psikolojisi, 1996, s. 237
- ¹⁴ Güler, Deniz, Eğitim İletişim Kurumu Olarak Çocuk TV 1991, s. 12
- ¹⁵ Anderson & Levin, 1976
- ¹⁶ Pezdek, K. Developmental Psychology, V.20, s. 212-218
- ¹⁷ Comstock, TV & Children, Some Communication Principles, TV & Children, Volume: 7, No:1, Winter, 1984, s. 40-42
- ¹⁸ Medrick ve arkadaşları, TV & Children, s. 6
- ¹⁹ White, Winfred, Journal of TV & Children, Winter, 1984, s. 13
- ²⁰ Comstock, age. s. 5
- ²¹ Jowett, Garth, Jarvic, Ian C., Fuller, Kathryn H., Children and the Movies, Media Influence & the Payne Fund Controversy, Cambridge Studies in the History of Mass Communication, CUP, 1996, 414 s.
- ²² Johnsan, Debra, Nisan 1996, Broadcasting & Cable s. 24
- ²³ Mendoza, F.N., Animation Magazine, 1996, s. 28-35
- ²⁴ Mendoza, F.N., Animation Magazine, 1996, s. 28-35
- ²⁵ Şener, s. 57: Besen, Hale, Nickelodeon Türkiye, Gen. Md. Yard. İle Mülakat Ağustos 97